

Deeggarsa Misoomaaf Taasifamu Keessatti Madaallii Gargaarsa Mootummaan Noorwey Mirga Dubartootaa fi Wal-qixxummaa Koornayaaf Taasisu – *Gudunfaa Gabaasa Qo'annoo Itoophiyaa*

Gabaasni kun gargaarsa Mootummaan Noorwey Itoophiyaa keessatti bara 2007 hanga 2013 tti deeggarsa misoomaa keessatti mirga dubartootaa fi durbootaa akkasumas wal-qixxummaa koornayaaf taasise xiinxala. Qorannoo biyyoota sadii kanneen deeggarsa Noorwey xiinxalan keessaa Itiyoophiyaan ishee tokkodha (Moozaampikii fi Neeppaaliin dabalatee) jechuudha. Bu'aaleen argaman kun mirga dubartootaa fi wal-qixxummaa saalaa ilaalchisee karoora hojii Noorwey keessatti wantota dursi kennamuufii qabu arfan (karoora hojii koornayaa)—cimina siyaasaa, cimina dinagdee, mirgoota fayyaa saal-qunnamtii fi hormaataa, akkasumas miidhaalee dubartoota irra ga'an waliin deemu isaani irratti xiyyeeffata. Madaallichi gaaffiilee gurguddoo afur deebisa:

Ejensii Komishiniingii: Muummee Madaallii Nooraad

Garee madaallii: Inistitiyuutii Bulchiinsa Uummataa Siwiidish (Swedish Institute for Public Administration) fi Inistitiyuutii Misooma Namoota Ala Jiraatanii (Overseas Development Institute) waliin ta'uudhaan.

Qorannoo Itoophiyaaf itti gaafatamaan ODI ture. Barreessi-toonni gabaasa Itoophiyaa Nikoolaa Joonsi (hoogganaa garee), Taveeshii Guptaa fi Baqqalaa Tafarraa turan.

1. Bu'a qabeessummaa (Effectiveness): Mirga dubartootaafi wal-qixxummaa koornayaa argame keessatti deeggarsi Noorwey hammam?

2. Qindoomina (alignment): Karoora hojii Koornayaan Wal-qabatee deeggarsi Noorwey mirga dubartootaa fi wal-qixxummaa koornayaa keessatti taasiste hammam?

3. Barbaachisummaa (Relevance): Deggersi Noorwey gama dursa, fedhii fi wantota raawwatamuu danda'an biyyoolessaan hammam?

4. Yeroo dheeraa turuu (Sustainability): Deggersi Noorwey adeemsa fooyya'insa mirga dubartootaa fi wal-qixxummaa koornayaa, dhimmoota abbaa qabeenyummaa biyyoolessaa, yookiis ga'umsa jaar-mayaalee biyyoolessaa akkasumas waahiloota xiinxaluu of keessatti qabatee dhiibbaa (poozatiiviis ta'u negetiivii) hammam uume?

AKKAATAA DHI'EENYA GAREE MADAALTOTAA

Qorannoon Itoophiyaa ruqoolee lama of keessaa qaba: (1) Mirga dubartootaa fi shamarranii akkasumas wal-qixxummaa koornayaa waliin wal qabatee sakatta'a dookumentii Sagantaa Imbaasii Rooyaalii Noorwey; (2) xiinxala gad-fagoo sagantaalee lamaa kan ol-aantummaa mirgoota fayyummaa saal-qunnamtii fi

hormaataa akkasumas miidhaalee dubartoota irra ga'an irratti taasifame dha.

Sagantaa inni jalqabaa, kan *'Noorweejyaan Cheerch Eed'* (Norwegian Church Aid) fi *'Seev ze Children Internaashinaal'* (Save the Children International), rakkoo dhagna qabaa durbootaa fi barmaatilee aadaa kanneen miidhaa fidan furuuf qophaa'e. Qaamolee Noorweejyaan Cheerchi Eed waliin hojjetan keessaa tokko KMG yommuu ta'u, innis sabaa fi sablammoota Kibbaa keessaa godinoota Kambaataa fi Walaayittaa keessadha. Sagantaa lammaffaan, jaarmayaalee Yuunaayitid Neshiins Poopuleeshin Fand fi Yuuniisef jedhamaniin kan hoogganamu ta'ee, barattoota barnoota sadarkaa ol-aanaa baratan naannoo Amaaraa fi Oromiyaa keessatti mirgoota fayyummaa saalaa fi hormaataa deeggara.

Gareen maddaallii kun sadarkaa biyyoolessaa, aanaa fi gandaatti qaamolee mootummaa fi jaarmayaalee xiinxala adda addaa irraa gaaffilee afaaniin odeeffannoowwan barbaachisoo ta'an walitti qabe. Hubannoon isaanii gaaffii fi deebiiwwaniin akkasumas marii garee xiyyeeffannoo fayyadamtoota sagantichaa fi miseensota hawaasaa isaan kaaniin hojjetameen gabbateera.

Xiinxallichii garichaa sadarkaalee sadiitti bu'aalee addaan baase:

Jijjiirama Sirnaa: Deggersi Noorwey jijjiiramoota seerotaa, sadarkaalee galii (maallaqaa), barreeffamoota biyyoolessaa (wanta hawaasniif fi namoonni poolisii qopheessan haasa'an akkasumas adeemsawwan biyyoolessaa kamiyyuu) irratti jijjiirama fideera moo seera-qabeessummaa mirgoota dubartootaa fi wal-qixxummaa koornayaa miidheera?

Bu'aalee Pirojektii: Deeggarsi Noorwey cimna dubartootaa fi shamarranii akkasumas ilaalchi hawaasni amalaa fi wal-qixxummaa koornayaa irratti qabu (ilaalcha namoota dhiibbaa taasisuu danda'anii kanneen akka hooggantoota hawaasaa fi amantaa dabalatee) jijjiiruu irratti gumaacha taasiseeraa?

Jijjiirama Jaarmayaa (Dhaabbataa): Deeggarsi Noorwey mirgoota dubartootaa fi wal-qixxummaa koornayaa irratti akka hojjetan ga'umsa jaarmayaalee isa waliin hojjetanii cimseeraa (ejensiwwan mootummaa, dhaabbilee mit-mootummaa fi gareewwan hawaasaa, ejensiwwan mootummoota wal-taanii fi jaarmayaalee dhuunfaa dabalatee)?

Hanqina yeroo kenname keessatti, garichi xiinxala kana adeemsisuuf bu'aalee qabatamoo yeroo gabaabaa keessatti argaman adda baasuu irratti xiyyeffate. Sababni isaas dhiibbaaleen yeroo dheeraa qorannoo daran ulfaatoo waan ta'aniif akkasumas, haalota adda addaa keessatti adeemsi jijjiirama mirgoota dubartootaa fi wal-qixxummaa saalaa waan wal-xaxaa ta'ee.

HAALA BIYYA ITOOPHIYAA (COUNTRY'S CONTEXT)

Waggoota kudhan darban keessatti guddinni diinagdee cimaan jiraatullee, Itoophiyaan ammallee biyyoota addunyaa hiyyeeyyii ta'an keessatti ramadamti. Toora Misooma Namaa (Human Development Index) keessatti biyyoota 187 keessaa sadarkaa 173ffaa irratti argamti. Rakkoolee wal-qixxummaa koornayaa furuu fi mirgoota dubartootaa fi shamarranii cimsuu keessatti, waggoota 20 darban keessatti gama barnootaan, kunuunsa fayyaa bu'uuraan, tajaajilawwan fayyummaa da'umsaa fi hormaataan ilaalchisee durbootaaf fooyya'insawwan qabatamoo ta'an argamaniiru. Ta'ullee, akka Toorri Misooma Kornayaa Waliin-qabatee (*Gender-related Development Index*) kan bara 2013 akka ibsetti dubartoonni fi shamarran Itoophiyaa ammallee rakkoowwan adda addaan waldhaansoo wal qabaa jiru. Gama kanaan Itoophiyaan biyyoota 187 keessaa sadarkaa 129ffaa irratti argamti. Duudhaaleen filannoowwanii fi dandeettiiwwan dubartootaa fi shamarranii hawaasa keessaa baasan jiru. Rakkoon kunis Inistituushinoota Hawaasaa fi Toora Koornayaa OECD (Social Institutions and Gender Index) (2012) keessatti ibsameera. Haaluma kanaan Itoophiyaan biyyoota 86 keessaa 64ffaa irratti argamti.

Noorwey, gama siyaasaan, gargaarsa gam-lamee ta'ee fi hojii ergamummaan Itoophiyaa waliin seenaa dheeraa qabdi. Waggoota kudhan darban keessatti hojii deeg-

garsaa Itoophiyaaf taasifamu keessatti Noorwey biyya dursituu taateetti. Noorwey keessatti yeroo filannoo pirezidaantummaa bara 2005 wal-qabatee hokkorri ka'ee fi Itoophiiaa keessattimoo yeroo sarbamu mirgoota namoomaa eegalanii biyyoonni lameen hariiroo cimsataniiru. Noorwey biyyoota OECD Gumii Deggersa Misoomaa (Development Assistance Committee) keessaa tokko yommuu taatu hanga bara 2013 tti tilmaamaan doolaara miliyoona 120.5 ta'u baasteetti. Bara 2007 hanga 2013 tti pirojektiiwwan 1,050 mootummaan Noorwey karaa *'Official Development Assistance'* (ODA) horii isaanii kennee bobbaasu keessaa pirojektiiwwan 346 tajaajila fayyaa fi hawaasummaa yoo ta'an, kanneen bulchiinsi gaarii irratti xiyyeeffatan 225 yommuu ta'u kanneen misooma dinagdee fi daldalaa sadaffaa (197) irratti argamu. Haa ta'u malee, Itoophiyaa keessatti deeggarsi Noorwey mirgoota dubartootaa fi wal-qixxummaa koornayaa irratti taasistu guutummaatti dhibbantaa 32 qabata. (*Gargaarsawwan gabaasa sirna Kirediitarii DAC f gabaasaman yookiin akka xiyyeeffannoo wal-qixxummaa koorniyaa bu'uuraatti kaa'amu qabu, yookiin immoo irratti xiyyeeffatamuu hin qaban, kanaaf 'deeggarsa koorniyaa mallatteeffamaa' jedhamuu qabu*). Yommuu arjoomtota OECD waliin madaalamu dhibbantaa kun xiqqaadha. Noorwey deeggarsa koornayaaf taasifamu biyyoota 13 keessaa biyyoota 12 wajjin mallatteessiteetti.

Qorannoo biyyoota hafan lamaanii (Moozaamopikii fi Neepaaliin) haala faallaa ta'een, Imbaasiin Noorwey kan Itoophiyaa keessatti argamu wal-qixxummaa dubartootaa fi koornayaa irratti gumaacha xiqqoo fayyadameera. Kun maallaqa saganticha jalqabsiisuuf, akkasumas mirga dubartootaa fi wal-qixxummaa koorniyaa irratti xiinxalaa fi ga'umsa cimsuuf oole. Itoophiyaa keessatti, tarsiimoon Imbaasichaa karaa baajetawwan sektarootaa yookiis toora deeggarsa maallaqaa walii galaatiin dhimmoota kooranyaan wal qabatan horiidhaan deeggaruudha.

ARGANNOOWWAN IJOO

Walumaagalatti, Itoophiyaa keessatti mirga dubartootaa fi wal-qixxummaa koornayaa fooyyessuu keessatti Noorwey gumaacha gaarii taasisteetti. Garuu barbaachi-

summaa, bu'a qabeessummaa fi yeroo dheeraa turuu danda'uu isaa irratti ammallee hojiiwwanii fi gumaachi maallaqaa cimuu qaban ni jiru.

Barbaachisummaa

> Dubartoonni Itoophiyaa mirgoota isaaniitti akka fayyadamaniif fi akka argataniif Noorwey ga'ee guddaa taphatteetti. Pirojektiiwwan koornayaa sagantaalee akka bulchiinsa gaarii, anniisaa, jijjiirama qilleensaa fi qonnaa, keessatti haammatamuun isaa ajandaa biyyoolessaa keessatti mirgi dubartootaa xiyyeeffannoo akka argatu taasiseera. Sagantaan odeeffannoo jijjiirama qilleensaa sadarkaa biyyoolessaatti wal-qixxummaan koornayaa akka irratti mari'atamuu eegalu taasise; hamma murtaa'e tokkos qaamoliin mootummaa waliin hojjetan gama kanaan akka jabaatan taasiseera. Sagantaan kaka'umsa qonnaas, wantota mootummaan dursa kennuuf waliin ta'uun, dubartoota kan haammatu ta'ee jira. Keessumaa gama ga'umsa isaanii ijaaruu, hammi haammatamuu qabu kan qusatame yoo ta'ellee hojiin hojjetame jajjabessaadha.

> Deeggarsi Noorwey bulchiinsa gaarii keessatti taasiste dhimmi dhagna qabaa durbootaa fi barmaatilee miidhaa fidanii sadarkaa biyyoolessatti dhimmoota maree/ajandaa akka ta'an gargaareera. Dhugumatti, wareegama mootummaan Itoophiyaa hanga bara 2025 tti dhagna qabaa durbootaa balleessuuf hojjechaa jiru keessatti, deeggarsi Noorwey guddaadha.

> Deeggarsi Noorwey gama fayyaa saalaa fi hormaata dargaggootaaf UNICEF/UNFPA waliin ta'uudhaan taasiste, galma Ministeerri Barnootaa durboota saaxilamoo tumsuuf irratti hojjetu waliin kan wal-simudha.

> Deeggarsi Noorwey Yuunivarsiitii Addis Ababaa keessatti Wiirtuu Mirga Namoomaaf (Center for Humna Rights) taasistu yaadatamuuf kan maludha, keessumaa dhaabbilee mit-mootummaa mirga namoomaa fi dubartootaa irratti hojjetan ilaalchisee seera CSO irratti ba'e furuu keessatti gumaachi Noorwey guddaadha. Deggersi kun qaawwaa jalqabatti Waldaa Dubartoota Ogeeyyii Seeraa Itoophiyaa fi jaarmayaalee hawaasummaa biroon adeemsifamaa tureef ciminadha.

Bu'a Qabeessummaa

> Jijjiirama **sadarkaa sirnaa irratti**, dhagna qabaa dubartootaa hambisuu keessatti deeggarsi Imbaasichii taasisse yaadatamuuf kan maludha. Jijjiirama duudhaa hawaasa sana hubachuun wal xaxaa fi rakkisaadha, deeggarsi Noorway inni walirraa hin cinne dhimmicha dhimma (ajandaa) biyyoolessaa taasisuu keessatti qooda guddaa qaba. Karoora xiyyeeffannoo misooma biyyoolessaa keessatti haammatamuu qofa miti, barreeffamoota inistitiyuutiwwan amantaa keessattillee akka haammatamu taasisseera. Akkasumas Noorway jijjiirama qilleensaa ilaalchisee kallattiiwwan koornayaas tarsiimoowwan waliin dubbii keessa akka galu taasisuu keessatti qooda guddaa qabaattus of qusatteetti.

> Jijjiirama **sadarkaa pirojektii irratti jiruun**, gareen madaallii kun sagantaaleen lamaan jireenya durbar-tootaa fi shamartan Itoophiyaa irratti dhiibbaa gaarii fidaa akka jiran arguu danda'eera. Jabinawwanii fi dadhabbiwwan madaallichaan mul'ifaman armaan gaditti ibsamani jiru.

• **Jabinawwan:** Sagantaan dhagna qabaa shamarranii hambisu gareewwan ga'ee qaban waliin hojjeta (fakkeen-yaaf, warra dhagna qaban, gareewwan hin qaqqabamne, shamarran), karaa dhaabbilee mit-mootummaa naan-noonwanii fi 'gareewwan hubannoo cimsanii' jechuudha. Kambaataa keessatti, namoonnii fi ijoolleen dhiiraa duudhaalee hawaasaa akka jijjiiraniif fi shamarran dhagna hin qabanneef mana barnootaa keessatti gumii uumuun akka isaan jabaatan taasisaniiru.

• Sagantaan barnoota sadarlaa ol-aanaa keessatti mirgoota fayyummaa saalaa fi hormaataa deeggaru, saaxilamummaa barattoonni durbaa mooraa barnootaa keessatti qaban irratti qaawwaa mul'atu irratti hojje-eteera. Barattoota hiyyeeyyiifis deggersa maallaqaa taasisseera, durboota saaxilamtoota ta'aniifis akkaataa itti galii argatan irratti deeggarsa taasisseera. Akkuma gumiiilee shamarranii manneen barnootaa keessaa, gumiiileen yuunivarsiitiis shamarran dargaggoonni miira isaanii akka mari'atanii fi dandeettii isaanii gabbifatan carraa uumaniiruuf.

• **Hir'inawwan:** Sagantaan dhagna qabaa shamarranii hambisuu gara godina ollaa Walaayitaatti utuu hin darbiin Kambaataa keessatti wantonni bu'aa gaarii argamsiisan maal akka ta'an hubachuu irratti xiyyeeffannoon kenname xiqqaadha. Walaayittaa keessattis ilaalchawwanii fi shaakalawwan adda addaa dhagna qabaa shamarranii ibsuu irrattis xiyyeeffannoo xiqqaatu kenname. Godinoota lachuutti moodela tokkodu dhimma ba'ame. Garuu rakkoon haala naannoo waliin wal simsiisuu waan jiruuf naannoo Walaayitaatti bu'aan argame muraasadha. Haaluma wal fakkaatuun, sagantichi Kambaataa keessatti dhagna qabaa shamarranii hambisuu keessatti fooyya'insa qabatamaa fidullee, Walaayittaa keessatti jijjiirama duudhaalee hawaasaa hubachuu irratti hir'inni tureera, jijjiiramoota yerootti raawwataman hamma danda'ametti sosocho'aa akka ta'u hin taasisamne. Fakkeenyaaf, shamarran dhagna hin qabanne Walaayittaa keessatti baay'at-anillee, gumiiileen sun shamarran kun dhiirotaa fi shamarran isaan kaan waliin hariiroo uumuu utuu hin taane, qofaatti akka hojjetan taasisuu yaalu turan.

• Dadhabbiin sagantaa isa lammaffaa laaffise tajaajilawwan fayyummaa saalaa fi hormaataa fi meeshaalee barbaachisoo xiqqaachuu, akkasumas icciitii eeguu irratti xiyyeeffannoo ga'aa kennuu dadhabuudha. Itti dabalees, gareewwan tajaajilaa fi gargaarsaa kanneen akka gumiiwwan barattoota qaama miidhamoo ta'an ofitti dabaluu dhabuu isaaniiti. Sunis kutaawwan dhiqan-naa fi wantota addatti isaan barbaachisu dhabuu irraa kan ka'e akka ta'e gabaasameera. Kanatti dabalees, hojiiwwan galii argamsiisaniif xiyyeeffannoon kenname dadhabaadha. Kun immoo dargaggoota saaxilamoo utuu hin taane dubartoota gurguddoo gargaaraa jira.

• **Bu'aalee Hin Eegamne:** Madaallichi sagantaaleen lachuu bu'aawwan hin eegamne tokko tokko (negetiivii fi poozatiivii) akka jiranis argeera. Fakkeenyaaf, dhagna qabaa shamarranii hambisuu fi hubannaa hawaasaa dabaluu hojii hojjetamu yaaddoo fi haala kanaan dura hin amaleeffatamne uumeera—maatiin tokko tokko (keessumaa godina Walaayitaatti) sababa saaxilamuu hin barbaanneef ijoollee durbaa isaanii mucummaatti dhagna

qabsiisuuf murteessaniiru jechuudha. Mormii jabaan dhagna qabaa shamarranii irratti ka'e wantichi dhoksaatti akka hojjetamu taasisseera; namoota dhagna qabaa sana hojjetan balaaleffachuun (finciluun) gaaga'amni akka dhufu taasisseera. Akkasumas, wiirtuulee sagantichaa adda addaa keessatti garaa garummaawwan umurii jiruu fi xiyyeeffannoo ga'aa kennuu dhabuun, godina Walaayittaa keessatti durboota dhagna hin qabatiiniif qofaatti gumii dhabuun (bakka itti shamarran umurii mucummaatti dhagna qabatanitti) shamarran dargaggoota (kanneen dhagna hin qabanne) tokko tokko miidheera (qodeera).

• Gama sagantaa walitti dhufeenya UNFPA/UNICEF hojjetamuun (Yuunivarsiitii Adaamaatti), maatiin barattootaa tokko tokkoo fi miseensonni maatii isaanii barattootaaf deeggarsa maallaqaa haalaan taasisaafii hin jiran. Sababni isaa barattoonni sun saganticha irraa deeggarsa argachaa jiru. Garuu deeggarsi sagantichaan taasisamuu xiqqoo waan ta'eef, deeggarsa maatii isaanii dhabuun isaanii barattoota sana miidheera. Itti dabalees, icciitii eeguu irratti amantaa dhabuu irraa kan ka'e, barattoonni deggersa fayyummaa saalaa fi hormaataa argachuun isaan barbaachisu tajaajilawwan sana hirmaachuuf fedha dhabu, sun immoo gaaga'ama guddaaf barattoota sana saaxila.

> Gama **jijjiirama sadarkaa dhaabbataa (jaarmayaa) tiin**, qoodnii fi bu'aan Imbaasichaa gaariidha. Karoora Hojii Koornayaa akka baafatuuf Ministeera Annisaa deeggareera, yeroo jalqaba hojichaattis gargaarsa ogummaa taasisseeraaf, sun garuu yeroo xiqqoof qofa ture. Imbaasichi arjoomtonni isaan kaan dhimmoota biroo irratti yommuu xiyyeeffatan gargaarsa wal irraa hin cinne UN'f taasisaa ture. Garuu to'annaa ga'aa dhabuu irraa kan ka'e, gargaarsichi haala bulchiinsa Imbaasichaan sirriitti hin hordofamne – yoo xiqqaate haala hojii UNFPA, UNICEF, dubartoota UN waliin hojjechaa jiran keessatti jechuudha. Walumaa galatti, Imbaasichi hojii koornayaan wal qabate haalaan akka hojjetaniif jaarmayaalee mit-mootummaaf wantota barbaachisoo dhi'eessu illee, to'annaa, madaallii fi barumsaan deggersi ogummaa isaaniif taasisu xiqqaa ta'uun baasiin sanaaf oole hammi barbaachisu akka dhimma itti hin ba'amne taasisseera.

Duula kittaana shamarranii dhabamsiisuuf taasisame keessatti poosterii dhaabbileen 'Daa'imman Oolchuu' fi 'Gidduu-Gala Subqunnamtii Uummataa' jedhaman fayyadaman

- Rakkinoonni akka bu'aan barbaadame hin argamne taasisan ni jiru. Inni tokko hojii adeemsistuun sagantichaa mirgoota namoomaa fi wal qixxummaa koornayaa irratti hubannaan qabu xiqqaachuudha. Inni biraan ilaalcha walii galaa ilaallata. Bulchiinsaa fi dhimma hojjetootaa keessatti, koornayaan dhimmoota dursa barbaadan keessaa isa tokko qofadha. Hojjetoota Imbaasichaa dhimmoota koornayaan wal qabateef hubannaa isaanii cimsuuf investimantiin taasifamus xiqqaadha. Dadhabiiwwan kun koornayaa irratti gabaasa qindaa'aa dhi'eessuu dhabuun dhokfamaa ture. Walbira qabinaan 'dhiibbaan arjummaa' koorniyaa irratti mul'atu dadhabaadha.

Yeroo dheeraa turuu

- > Sagantichi gama dhagna qabaa shamarranii hambisuu keessatti, wareegamni deeggarsa maallaqaa Noorwey kan yeroo dheeraa guddaa ta'uun isaa mirkanaa'eera. Wareegamni isaa wal irraa hin cinne jijjiiramuu dhabuun isaanii arjooma sana ilaalchisee ilaalchaa fi amala namootaa irratti dhiibbaa/jijjiirama taasiseera.
- > Ejensiwwan biyyoolessaa waliin hojjechuun (gama mirgoota fayyummaa saalaa fi hormaataan) qajeelfama ajaa'ibsiisaa qaba. Hojiidhaan garuu, tooftaaleen to'annaa dadhaboodha akkasumas gama maallaqaan dandeettii ijaarun yeroo dheeraaf dhabameera.
- > Sadarkaa Imbaasiitti, Noorwey mirgoota dubartootaa fi wal-qixxummaa koornayaa beeksisuuf carraawwan tarsiimoo waliin dubbii irratti ga'umsa baay'ee xiqqoo qabdi (pirojektiiwwan dhimmicha kallattiidhaan furan maallaqaan deeggaruun alatti jechuudha). Sekteroota hundaa keessatti gama koornayaan ga'umsa hojjetoota Imbaasichaa cimsuuf yaaliin taasifame xiqqaadha; koornayaa pirojektota keessa galchuuf maallaqni jajjabinaaf oolu hin jiru, pirojektii dhuunfaa keessatti kallattiiwwan koornayaan mariiwwan ho'inaan taasifaman hin jiran. Kun ammoo deeggarsi jaarmayaalee hawaasaa fi waahiloota UN waliin hojjetaniif madaalliif barnootaaf taasifamu xiqqaachuu isaan daran hammaata. Bu'aan isaa sagantaa walqabataa; haala tooftaa gad bu'aa; fi maallaqa xiqqaa barbaaduun adeemsifamuu isaati. Kun moodelootaa fi tarsiimoowwan sagantichaa kanneen

haalaan barbaachisan addaan baasuu keessatti ga'umsa Imbaasichi qabu irratti gufuu ta'eera.

GORSAWWAN

Gareen madaallii kun gorsi inni qabu deeggarsi misoomaa Noorwey jalqaba tarsiimoowwan barbaachisoo ta'an hojiiwwan amma hojjetamaa jiran waliin akka wal simsiisudha. Hooggantoonni fi gorsitoonni odeeffannoo bal'aa fi yeroo dheeraa isaan barbaachisa jennee amanna. Tarsiimoowwan gaggaariin yoo dhimma itti ba'aman garuu rakkolee jiran furuudhaan furmaata ni kennu. Leecalooowwan dabalataa barbaachisoodha; keessumaa biyyoota isaan kaan waliin wal qabatee deggersi maallaqaa Noorwey waa'ee koornayaa irratti taasisu xiqqaa waan ta'eef. Leecalooowwan dabalataan alattillee tarsiimoowwan gaggaariin fooyya'insa qabatamaa fiduu danda'u. Gorsawwan armaan gadii kun Noorwey akkamitti deeggarsa misoomaa gama mirgoota dubartootaa fi wal qixxummaa koornayaaf Itoophiyaa keessatti taasisu jabeessuu dandeessu argisiisu:

Koornayaa sagantaalee sekterootaatti dabaluu ijaarsa dandeettii taasisuu: Sekteroota addaa addaa kanneen akka annisaa, misooma diinagdee, bulchiinsa gaarii fi jijjiirama haala qilleensaa keessatti ijaarsa dandeettii taasisuun, tarsiimoowwanii fi tooftaalee sagantaawwaniiif barbaachisan kennu dha. Imbaasichi milkaa'ina isaa dabaluu yoo barbaadu waan kun baay'ee barbaachisaadha. Kanaan dhaabbilee hawaasaa, qaamolee UN, tajaajilawwan sekteroota naannolee waliin hojii hojjetu keessatti, dhimmoota koornayaa irratti hojii bu'a qabeessa akka hojjetan dandeessisa.

Imbaasichi pirojektota murtaa'oo yookiis sagantaalee maallaqaan deeggaruuf dhiibbaa gaarii fi dhaabbataa taasisuu qaba: Gama qulqullinaa fi itti fayyadama madaallii giddu galeessaa fi walii galaan pirojektotaaf taasifameen xiyyeeffannoon kenname quubsaa miti. Kun immoo kan argisiisu hojjetoonni Imbaasichaa dandeettii yokiin yeroo itti deeggarsa ga'aa taasisan akka hin qabnedha. Kana irraa kan ka'e carraawwan barumsaa barbaachisoon gubachaa jiru. Deggersi alaa dhaabbataan dandeettii

hojjetootaa cimsuuf taasifamuu qaba; tooftaaleen to'annoo fi madaallii gaggaariin dhi'aachuu qabu. Kun hojiiwwan sagantichaa jijjiirama hundee irraa ta'e akka argamsiisan gargaara.

Jijjiirama hawaasaa safaruuf misooma agarsiistorraa qabatamoo ta'an deeggaruu: Imbaasichi agarsiistota fooyya'insaa misoomsuu qaba; kanas dhiibbaa deeggarsa yeroo dheeraan taasisuun duudhaalee hawaasaa gad fageenyaaan jijjiiramaa dhufan irratti ilaalchaa fi amala namootaa fooyyessuuf taasisa. Wal-qixxummaa dhabuu koornayaa fi humneessuu irratti tooftaalee walitti dabalammoo fayyadamuun gatii inni qabu hubachuu, akkasumas jijjiirama duudhaalee hawaasaa isa dhaabbataa hin taane fi adeemsa humneessuu of keessatti qabata. Gargaarsa NORAD (deeggarsa qaama sadaffaan), Imbaasichi tooftaa gabaasaa fi madaallii isaa guddifachuu danda'a.

Aanga'aan sagantaa mirgoota namoomaa fi wal-qixxummaa koornayaa irratti ga'ee guddaa akka taphatuu fi sekteroota adda addaa keessatti dhimmoota koornayaan wal-qabatan akka qindeessu taasisuu: Har'a, koornayaan Imbaasichaa dhimmoota barbaachisoo keessaa isa tokkodha. Dursi addatti kennameefii hin jiru. Haala kana furuuf, jijjiirraa odeeffannoowwanii fi beekumsawwanii taasisuuf, Imbaasichi dhimmoota mirgoota namoomaa fi koornayaa irratti ga'ee guddaa akka taphatu taasisuuf hooggansa jabeessuuf maallaqa baasuu qaba.

Gargaarsa maallaqaa dubartootaa fi koornayaa guddaa taasisuu: Deggersi maallaqaa dubartootaa fi wal-qixxummaa saalaa Imbaasichi gorsawwan kana ittiin dhugoomsuuf oolu qaba. Yokiin immoo wantota haaraa dhaabbileen naannoo taasisan/argatan dhimmoota mirgootaan wal qabatan gargaaruuf oola, keessumaa daangaa seera biyyoolessaa irraa kan ka'e maddoota biroo irraa deggersa maallaqaa argachuuf yaalaa warra jiraniif jechuudha.

Gabaasa qo'annoo Itoophiyaa fi madaalichaa guutummaa isaa argachuuf akkasumas kanneen Neeppaalii fi Moozaampik (Afaan Ingiliziidhaan) argachuuf marsariitii Norad daw'adhaa: <http://www.norad.no/en/toolspublications/publications/2015/evaluation-of-Norways-support-to-womens-rights-and-gender-equality-in-evelopment-cooperation/>

Muummeen Madaallii NORAD keessatti argamu hojjiwwan baajeta Gargaarsa Noorwayiin taasifaman madaaluuf ni jajjabeessa. Muummeen kun kan hoogganamu qaama addatti dhaabbatee itti gaafatama fudhateen yommuu ta'u gabaasni immoo Ministeera Dhimmoota Alaaf taasifama. Madaalliiwwan taasifaman kun qaama bilisa ta'een yommuu taasifamu kan gabaafamu kallattiidhaan uummataafi.

Onkololessa, 2015
ISBN: 978-82-7548-812-9
Baay'ina Kooppii: 100
Kaameeraadhaan: Niikolaa Joonsi
Gara Afaan Oromootti kan hiike: Moonenus Hundarraa

Norad
Norwegian Agency for Development Cooperation
www.norad.no
post-eval@norad.no